

1. Tính diện tích hình phẳng

- Diện tích của hình phẳng H :
$$\begin{cases} y = f(x) \\ x = a, \ x = b \\ y = 0 \text{ (trục hoành } Ox\text{)} \end{cases}$$
 là

$$S_H = \int_a^b |f(x)| dx.$$

- Cho hình H :
$$\begin{cases} x = a; \ x = b \\ y = f(x); \ y = g(x) \end{cases}$$
. Diện tích của hình H là

$$S_H = \int_a^b |f(x) - g(x)| dx.$$

- Hình H : $\begin{cases} y = c; \quad y = d \\ x = f(y); \quad x = g(y) \end{cases}$ có

$$S_H = \int_c^d |f(y) - g(y)| dy.$$

Đặc biệt: Khi $g(y) \equiv 0$ thì $S = \int_c^d |f(y)| dy.$

- Hình phẳng giới hạn bởi các đường $x = a, x = b$, trục Ox và đường cong $L : \begin{cases} x = x(t) \\ y = y(t) \end{cases}$ có **diện tích** là $S = \int_{\alpha}^{\beta} |y(t)x'(t)| dt$, trong đó giả thiết rằng phương trình $x(t) = a, x(t) = b$ có nghiệm duy nhất là α, β và $x(t), y(t), x'(t)$ liên tục trên $[\alpha, \beta]$.

- Chú ý:**
1. Có thể chia nhỏ hình phẳng thành nhiều phần (nếu cần thiết).
  2. Nên để ý đến tính đối xứng (nếu có) của hình phẳng.

VD 1. Tính diện tích miền giới hạn bởi đường Parabol $y = x^2 - 2x$, trục Ox và hai đường thẳng $x = 0$, $x = 3$.

Giải. Ta có

$$S = - \int_0^2 (x^2 - 2x) dx + \int_2^3 (x^2 - 2x) dx = \frac{8}{3}.$$

VD 2. Tính diện tích miền giới hạn bởi Parabol $y = x^2 + 1$ và đường thẳng $x + y = 3$.

Giải. Ta có $x + y = 3 \Leftrightarrow y = 3 - x$. Phương trình hoành độ giao điểm $x^2 + 1 = 3 - x \Leftrightarrow x = 2$ hoặc $x = 1$. Do đó

$$S = \int_{-2}^1 (2 - x - x^2) dx = \frac{9}{2}.$$

VD 3. Tính diện tích miền giới hạn bởi các Parabol $y^2 = 2px$, $x^2 = 2py$ với $p > 0$.

Giải. Với $f(x) = \sqrt{2px}$, $g(x) = \frac{x^2}{2p}$.

- Hoành độ giao điểm $f(x) = g(x) \Leftrightarrow x = 0, x = 2p$.

- Do đó

$$S = \int_0^{2p} \left(\sqrt{2px} - \frac{x^2}{2p} \right) dx = \left(\frac{2}{3}\sqrt{2px}^{\frac{3}{2}} - \frac{x^3}{6p} \right) \Big|_0^{2p} = \frac{4p^2}{3}.$$

VD 4. Tính diện tích hình elip (E) :

$$\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} \leq 1.$$

Giải. Phương trình tham số của đường elip $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = 1$ có dạng: $\begin{cases} x = a \cos t \\ y = b \sin t \end{cases}$, với $0 \leq t \leq 2\pi$.

Vì hình elip (E) có hai trục đối xứng là trục tung Oy và trục hoành Ox nên diện tích của nó bằng **4** lần diện tích của phần hình elip (E) nằm trong góc phần tư thứ nhất.

Miền elip (E) nằm trong góc phần tư thứ nhất giới hạn bởi các đường $x = 0, x = a$,

trục hoành Ox và cung elip $\begin{cases} x = a \cos t \\ y = b \sin t \end{cases}$ với $t \in [0, \frac{\pi}{2}]$.

Do đó

$$S = 4ab \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sin^2 t dt = 4 \cdot \frac{ab}{2} \int_0^{\frac{\pi}{2}} (1 - \cos 2t) dt = \pi ab.$$

2.Tính độ dài đường cong phẳng

- Độ dài của cung AB : $\begin{cases} y = f(x) \\ (a \leq x \leq b) \end{cases}$ là $s = \int_a^b \sqrt{1 + [f'(x)]^2} dx.$
- Độ dài của cung AB : $\begin{cases} x = g(y) \\ (c \leq y \leq d) \end{cases}$ là $s = \int_c^d \sqrt{1 + [g'(y)]^2} dy.$
- Tổng quát:** Giả sử cung cong AB : $\begin{cases} x = x(t) \\ y = y(t) \end{cases} (\alpha \leq t \leq \beta)$. Độ dài cung AB được cho bởi công thức

$$s = \int_{\alpha}^{\beta} \sqrt{[x'(t)]^2 + [y'(t)]^2} dt.$$

Chú ý 1: Tính độ dài của cung L .

- +) Kiểm tra xem L có áp dụng trực tiếp công thức độ dài không, nếu có thì áp dụng công thức.
- +) Trong trường hợp L chưa thể áp dụng được ngay công thức độ dài thì ta chuyển L về cung có thể áp dụng trực tiếp công thức độ dài.
- +) Có thể chia nhỏ cung thành nhiều cung khác nhau (nếu cần thiết).

Chú ý 2: Nên để ý đến tính đối xứng (nếu có) của cung.

- +) Nếu cung L nhận trục Ox làm trục đối xứng thì độ dài cung $L = 2$ lần độ dài của phần cung L nằm trên trục hoành. (Cách kiểm tra đối xứng qua Ox : nếu $(x, y) \in L$ thì $(x, -y) \in L$ và ngược lại)
- +) Nếu cung L nhận trục Oy làm trục đối xứng thì độ dài cung $L = 2$ lần độ dài của phần cung L nằm phải trục tung. (Cách kiểm tra đối xứng qua Oy : nếu $(x, y) \in L$ thì $(-x, y) \in L$ và ngược lại)
- +) Nếu cung L nhận trục Ox và trục Oy làm các trục đối xứng thì độ dài cung $L = 4$ lần độ dài của phần cung L nằm trong góc phần tư thứ nhất (ứng với $x, y \geq 0$).

VD 5. Tính độ dài cung cong $y = \ln x$, $\sqrt{3} \leq x \leq \sqrt{15}$.

Giải. (chú ý: cung cho trong bài là cung áp dụng trực tiếp công thức độ dài)

Ta có

$$s = \int_{\sqrt{3}}^{\sqrt{15}} \sqrt{1 + y'^2(x)} dx = \int_{\sqrt{3}}^{\sqrt{15}} \sqrt{1 + \frac{1}{x^2}} dx = \int_{\sqrt{3}}^{\sqrt{15}} \sqrt{1 + x^2} \frac{dx}{x}.$$

Đặt $t = \sqrt{1 + x^2} \Rightarrow t^2 = 1 + x^2 \Rightarrow x dx = t dt$ và $\sqrt{3} \leq x \leq \sqrt{15} \Leftrightarrow 2 \leq t \leq 4$ nên

$$\begin{aligned} s &= \int_{\sqrt{3}}^{\sqrt{15}} \sqrt{1 + x^2} \cdot \frac{dx}{x} = \int_{\sqrt{3}}^{\sqrt{15}} \sqrt{1 + x^2} \cdot \frac{x dx}{x^2} = \int_2^4 t \cdot \frac{t dt}{t^2 - 1} \\ &= \int_2^4 dt + \int_2^4 \frac{dt}{t^2 - 1} = \left(t + \frac{1}{2} \ln \left| \frac{t-1}{t+1} \right| \right) \Big|_2^4 \\ &= 2 + \ln 3 - \ln \sqrt{5}. \end{aligned}$$

VD 6. Tính độ dài cung cong $y = \ln(1 - x^2)$ với $0 \leq x \leq \frac{1}{2}$.

Giải. (chú ý: cung cho trong bài là cung áp dụng trực tiếp công thức độ dài)

Ta có

$$s = \int_0^{\frac{1}{2}} \sqrt{1 + y'^2(x)} dx = \int_0^{\frac{1}{2}} \frac{1 + x^2}{1 - x^2} dx = \left(\ln \frac{1+x}{1-x} - x \right) \Big|_0^{\frac{1}{2}} = \ln 3 - \frac{1}{2}.$$

VD 7. Tính độ dài đường Axtroit $\sqrt[3]{x^2} + \sqrt[3]{y^2} = \sqrt[3]{a^2}$, $a > 0$.

Giải. (chú ý: cung cho trong bài là cung chưa thể áp dụng trực tiếp công thức độ dài)

Đường Astroid được mô tả dưới dạng tham số

$$\begin{cases} x = a \cos^3 t \\ y = a \sin^3 t, \end{cases} \quad (0 \leq t \leq 2\pi).$$

Dễ thấy đường Axtroit nhận trực Ox và Oy làm trực đối xứng. Nên độ dài của đường Axtroit = 4 lần độ dài phần đường Axtroit nằm trong góc phần tư thứ nhất. Phần đường

Axtroit nằm trong góc phần tư thứ nhất có phương trình tham số

$$\begin{cases} x = a \cos^3 t \\ y = a \sin^3 t, \end{cases} \quad (0 \leq t \leq \frac{\pi}{2}).$$

Do đó độ dài của đường Axtroit là

$$\begin{aligned} s &= 4 \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sqrt{x'^2(t) + y'^2(t)} dt \\ &= 4 \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sqrt{(-3a \cos^2 t \sin t)^2 + (3a \sin^2 t \cos t)^2} dt \\ &= 12a \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sqrt{\cos^2 t \sin^2 t (\cos^2 t + \sin^2 t)} dt = 12a \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sin t \cos t dt \\ &= 6a \sin^2 t \Big|_0^{\frac{\pi}{2}} = 6a. \end{aligned}$$

3.Tính thể tích vật thể

- Khi vật thể tròn xoay tạo bởi miền phẳng D : $\begin{cases} 0 \leq y \leq f(x) \\ a \leq x \leq b \end{cases}$ quay quanh trục

Ox có thể tích là

$$V = \pi \int_a^b f^2(x) dx.$$

- Khi vật thể tròn xoay tạo bởi miền phẳng D : $\begin{cases} 0 \leq f(x) \leq y \leq g(x) \\ a \leq x \leq b \end{cases}$ quay

quanh trục Ox có thể tích là

$$V = \pi \int_a^b (g^2(x) - f^2(x)) dx.$$

- Khi vật thể tròn xoay tạo bởi miền phẳng $D : \begin{cases} 0 \leq x \leq f(y) \\ c \leq y \leq d \end{cases}$ quay quanh trục Oy có thể tích là

$$V = \pi \int_c^d f^2(y) dy.$$

- Khi vật thể tròn xoay tạo bởi miền phẳng $D : \begin{cases} 0 \leq f(y) \leq x \leq g(y) \\ c \leq y \leq d \end{cases}$ quay quanh trục Oy có thể tích là

$$V = \pi \int_c^d (g^2(y) - f^2(y)) dy.$$

Chú ý 1: Tính thể tích của vật thể tròn xoay khi quay miền phẳng D quanh trục Ox hoặc Oy .

- +) Kiểm tra xem D có áp dụng trực tiếp công thức thể tích vật thể tròn xoay hay không, nếu có thì áp dụng công thức.
- +) Trong trường hợp D chưa thể áp dụng được ngay công thức thể tích vật thể tròn xoay thì ta chuyển D về miền khi quay thì có thể áp dụng trực tiếp công thức thể tích vật thể tròn xoay.

Chú ý 2: +) Trong trường hợp D nhận trục Ox làm trục đối xứng và gọi D_1 là phần miền D nằm bên trên trục Ox , vật thể tròn xoay khi cho D_1 quay quanh trục Ox chính là vật thể tròn xoay khi cho D quay quanh trục Ox .

Do đó, vật thể tròn xoay được tạo thành khi cho D_1 quay quanh trục Ox , và tính thể tích. (Cách kiểm tra đối xứng qua Ox : nếu $(x, y) \in D$ thì $(x, -y) \in D$ và ngược lại)

+) Trong trường hợp D nhận trục Oy làm trục đối xứng và gọi D_1 là phần miền D nằm bên phải trục Oy , vật thể tròn xoay khi cho D_1 quay quanh trục Oy chính là vật thể tròn xoay khi cho D quay quanh trục Oy .

Do đó, vật thể tròn xoay được tạo thành khi cho D_1 quay quanh trục Oy , và tính thể tích. (Cách kiểm tra đối xứng qua Oy : nếu $(x, y) \in D$ thì $(-x, y) \in D$ và ngược lại)

VD 8. Tính thể tích vật thể sinh bởi hình phẳng giới hạn bởi $y = x^3$ và các đường $x = 0, x = 1, y = 0$ khi

- a) quay quanh trục Ox ;   b) quay quanh trục Oy .

Giải.

a) Miền phẳng trong giả thiết là miền $D : \begin{cases} 0 \leq y \leq x^3 \\ 0 \leq x \leq 1 \end{cases}$. Ta có

$$V = \pi \int_0^1 (x^3)^2 dx = \pi \int_0^1 x^6 dx = \pi \cdot \frac{x^7}{7} \Big|_0^1 = \frac{\pi}{7}.$$

b) Từ $y = x^3$ suy ra $x = \sqrt[3]{y}$. Do đó, miền phẳng trong giả thiết là miền $H :$
 $\begin{cases} 0 \leq \sqrt[3]{y} \leq x \leq 1 \\ 0 \leq y \leq 1 \end{cases}$. Vậy

$$V = \pi \int_0^1 1^2 dy - \pi \int_0^1 (\sqrt[3]{y})^2 dy = \pi - \pi \cdot \frac{3x^5}{5} \Big|_0^1 = \frac{2\pi}{5}.$$

VD 9. Tính thể tích vật thể sinh bởi hình ellip $(E) : \frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} \leq 1$ quay quanh trục Ox ; trong đó $a, b > 0$. Tương tự tính thể tích vật thể khi (E) quay quanh trục Oy .

Giải. a) Tính thể tích vật thể sinh bởi hình ellip (E) quay quanh trục Ox . Ta có $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} \leq 1 \Leftrightarrow -b\sqrt{1 - \frac{x^2}{a^2}} \leq y \leq b\sqrt{1 - \frac{x^2}{a^2}}$ (với $-a \leq x \leq a$)

Do hình ellip $(E) : \frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} \leq 1$ nhận trục hoành Ox là trục đối xứng nên vật thể được tạo bởi khi cho phần hình (E) nằm trên trục hoành quay quanh trục Ox .

Phần hình (E) nằm trên trục hoành là miền $D : \begin{cases} 0 \leq y \leq b\sqrt{1 - \frac{x^2}{a^2}} \\ -a \leq x \leq a \end{cases}$.

Vậy thể tích của vật thể là $V = \pi \int_{-a}^a \left(b\sqrt{1 - \frac{x^2}{a^2}} \right)^2 dx = \frac{4\pi ab^2}{3}$

b) Tính thể tích vật thể sinh bởi hình ellip (E) quay quanh trục Oy . Ta có $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} \leq 1 \Leftrightarrow -a\sqrt{1 - \frac{y^2}{b^2}} \leq x \leq a\sqrt{1 - \frac{y^2}{b^2}}$ (với $-b \leq y \leq b$)

Do hình ellip (E) : $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} \leq 1$ nhận trực hoành Oy là trực đối xứng nên vật thể được tạo bởi khi cho phần hình (E) nằm bên phải trực tung quay quanh trục Oy .

Phần hình (E) nằm bên phải trực tung là miền H :
$$\begin{cases} 0 \leq x \leq a\sqrt{1 - \frac{y^2}{b^2}} \\ -b \leq y \leq b \end{cases}$$
.

Vậy thể tích của vật thể là $V = \pi \int_{-b}^b \left(a\sqrt{1 - \frac{y^2}{b^2}} \right)^2 dy = \frac{4\pi ab^2}{3}$

4.Tính diện tích mặt tròn xoay

- Mặt tròn xoay tạo bởi khi cung AB : $\begin{cases} y = f(x) \\ a \leq x \leq b \end{cases}$ quay quanh trục

Ox có diện tích là

$$S = 2\pi \int_a^b |f(x)| \sqrt{1 + [f'(x)]^2} dx.$$

Nếu $f(x) \geq 0$ thì $S = 2\pi \int_a^b f(x) \sqrt{1 + [f'(x)]^2} dx.$

- Mặt tròn xoay tạo bởi khi cung AB : $\begin{cases} x = f(y) \\ c \leq y \leq d \end{cases}$ quay quanh trục

Oy có diện tích là

$$S = 2\pi \int_c^d |f(y)| \sqrt{1 + [f'(y)]^2} dy.$$

Nếu $f(y) \geq 0$ thì $S = 2\pi \int_c^d f(y) \sqrt{1 + [f'(y)]^2} dy.$

Chú ý 1: Tính diện tích mặt tròn xoay khi cho cung L quay quanh trục Ox hoặc Oy .

- +) Kiểm tra xem L có áp dụng trực tiếp công thức diện tích mặt tròn xoay không, nếu có thì áp dụng công thức.
- +) Trong trường hợp L chưa thể áp dụng được ngay công thức diện tích mặt tròn xoay thì ta chuyển L về cung có thể áp dụng trực tiếp công thức diện tích mặt tròn xoay.
- +) Có thể chia nhỏ cung thành nhiều cung khác nhau (nếu cần thiết).

Chú ý 2:

- +) Trong trường hợp L nhận trục Ox làm trục đối xứng và L_1 là phần cung L nằm trên trục hoành, diện tích mặt tròn xoay khi L quay quanh Ox được tính ứng với cung L_1 .
- +) Trong trường hợp L nhận trục Ox làm trục đối xứng và L_1 là phần cung L nằm bên phải trục tung, diện tích mặt tròn xoay khi L quay quanh Oy được tính ứng với cung L_1 .

VD 10. Tính diện tích mặt tròn xoay tạo bởi cung $y = \sin x$, $0 \leq x \leq \frac{\pi}{2}$ quay quanh trục Ox .

Giải. Do $y = \sin x \geq 0$ với $0 \leq x \leq \frac{\pi}{2}$ nên ta có

$$\begin{aligned} S &= 2\pi \int_0^{\frac{\pi}{2}} y(x) \sqrt{1 + (y'(x))^2} dx \\ &= 2\pi \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sin x \sqrt{1 + \cos^2 x} dx = -2\pi \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sqrt{1 + \cos^2 x} d(\cos x). \end{aligned}$$

Đặt $t = \cos x$ ta có $x = 0 \Rightarrow t = 1$, $x = \frac{\pi}{2} \Rightarrow t = 0$ nên

$$\begin{aligned} S &= 2\pi \int_0^1 \sqrt{1 + t^2} dt = 2\pi \left[\frac{t}{2} \sqrt{1 + t^2} + \frac{1}{2} \ln \left(t + \sqrt{1 + t^2} \right) \right] \Big|_0^1 \\ &= \pi \left[\sqrt{2} + \ln(1 + \sqrt{2}) \right]. \end{aligned}$$

Ghi nhớ: $\int \sqrt{a^2x^2 + b} dx = \frac{x}{2}\sqrt{a^2x^2 + b} + \frac{b}{2a} \ln |ax + \sqrt{a^2x^2 + b}|$ ($a, b \neq 0$)

VD 11. Tính diện tích mặt tròn xoay khi quay cung $x = y + 1$ với $0 \leq y \leq 1$ quanh trục Oy .

Giải. Do $x = y + 1 \geq 0$ (với $0 \leq y \leq 1$) nên ta có

$$S = 2\pi \int_0^1 x(y) \sqrt{1 + (x'(y))^2} dy = 2\pi \int_0^1 (y + 1) \sqrt{1 + 1^2} dy = 3\pi\sqrt{2}.$$

Bài tập.

4. Tìm diện tích hình phẳng giới hạn bởi các đường và điều kiện sau:

1) $y = \frac{x^2}{2}$, $y = 2 - \frac{3x}{2}$

2) $y^2 + x = 4$, $y^2 - 3x = 12$

3) $y = x^3$, $y = x$, $y = 2x$

4) $x^2 + y^2 = 4x$, $y^2 = 2x$

5) $y = \frac{1}{x}$, $y = x$, $y = \frac{10}{3} - x$, $x \geq 1$

6) $\frac{x^2}{4} + \frac{y^2}{9} = 1$, $y \leq \frac{9}{32}x^2$

5. Tìm thể tích vật tròn xoay tạo bởi miền phẳng giới hạn bởi các đường sau đây quanh các trục tương ứng:

1) Tam giác OAB , với $O(0,0)$, $A(h,0)$, $B(h,r)$ quay quanh trục Ox .

2) $xy = 4$, $y = 0$, $x = 1$ và $x = 4$ quay quanh trục Ox .

3) $y^2 + x - 4 = 0$ quay quanh trục Oy .

4) $y = \arcsin x$, $x = 1$, $y = 0$ quay quanh trục Oy .

6. Tính diện tích mặt tròn xoay khi quay các đường cong sau đây:

1) $x^2 + y^2 = R^2$ quay quanh trục Oy .

2) $y = x^2$, $0 \leq x \leq 1$ quay quanh trục Ox .

3) $y = \tan x$, $0 \leq x \leq \frac{\pi}{4}$ quay quanh trục Ox .

4) $y^2 = 4 + x$, $-4 \leq x \leq 2$ quay quanh trục Ox .

5) $y^2 = 2(x - 1)$, $0 \leq y \leq 1$ quay quanh trục Oy .

7. Tính độ dài các cung sau:

1) $y = \ln(1 - x^2)$ với $0 \leq x \leq \frac{1}{2}$.

2) $y = \ln x$ với $2\sqrt{2} \leq x \leq 2\sqrt{6}$.

3) $y = \frac{x}{6}\sqrt{x + 12}$ với $11 \leq x \leq 39$.

4) $2y = x^2 - 2$ gồm giữa các giao điểm của nó với trục Ox .